

Két soproni polgár könyvtára a 17. század harmadik negyedében

Sopron évszázadokon keresztül Magyarország egyik legfontosabb kapuja volt Nyugat felé. Nyugati áruk és eszmeáramlatok — részben, de csak részben — Bécs felől Sopronon keresztül jutottak el hazánkba, és soproniak adták azokat tovább az ország belsejébe. Viszont a soproni vásárokon gyűltek össze magyar áruk — elsősorban szarvasmarhák és sertések —, melyeket innen vittek tovább Nyugatra. Ugyanakkor soproniak igyekeztek megismertetni hazánkat és szülővárosukat Nyugaton.¹ Ezért a soproni polgárok művelődésének története túlnő annak helytörténeti jelentőségén és országos érdeklődésre tarthat számot.

A soproni városi levéltár — ma: Győr-Sopron megyei 2. sz. levéltár (Sopron), a következőkben: GySmL 2. sz. (Sopron) — a 17. századból számos hagyatéki leltárat őriz, amelyekbe ugyan csak a vagyonosabb soproni polgárok és lakosok hagyatékát vették fel, de azok sok érdekes és tanulságos adatot őriztek meg a város egykori gazdasági és művelődési viszonyairól. Egyebek közt a leltárak feljegyzik — többnyire summásan — a hagyatékban található könyveket és irományokat. Néha némely könyvet külön is megemlítenek: leginkább Lutherbibliákat és német áhítatossági munkákat. Előfordulnak magyar könyvek is² és alkalmilag kiemelnek drága kötésű példányokat³.

Vannak olyan hagyatéki leltárak is, amelyek a könyveket cím szerint sorolják fel. Ezek közül a következőkben az 1665-ben városbíróként elhunyt Poch György és az 1667-ben elhalt Faut (latinosan Fautor) Márk városi „vice notarius” könyvtárát ismertetjük. Mindketten régi soproni családból származtak

¹ A 17. században külföldön tanuló soproni diákok ismételtelen választották disszertációjuk témájául hazai viszonyaik, ill. szülőföldjük leírását. Így Artner Vilmos a magyar királyság jogrendjéről (*Dissertatio Politico-Juridico De Regno Hungariae, eiusque Jure*, 1624, RMK III, 1366), hasonló témáról írt Lochner János András (*Facies iuris publici Hungarici*, 1666, RMK III, 2363, amely 2. kiadásban 1717-ben, 3. kiadásban 1756-ban *Tractatus iuris publici et historici Hungarici* cím alatt jelent meg, vö. Karner Károly: *Két soproni vonatkozású nyomtatvány 1681-ből*, Soproni Szemle, 1966. 73 k. 1.). Sopronról Rosner Mátyás (*Disputatio Geographica. Exhibens descriptionem breviorum Reg. ac Lib. Civitatis Sopronii*, 1660 RMK III, 2129), valamint Gruber Ábrahám (*Descriptio Sempronii Liberae Reg. Hungariae inferioris urbis* 1676, RMK III, 2737) írt.

² Vö. GySmL 2. sz. (Sopron) 1015a-2 „Gerichtsprotokoll”, 1631, p. 147r: „Ein vng Postill in quarto” és „Ein vng gesangbuch in quart” Gastionspiski György és felesége, Barbara hagyatékában. Uo. 1015a — 17, p. 11v; 1649: „ain magyarische Bibel in Folio” Schwimpfenstaler Joakim hagyatékában.

³ GySmL 2. sz. (Sopron) „Inventarium” 1003/k — 3, p. 37r: *Teutsches Gesangbuch sambt*, az id. Faut Márk könyvtárában (1617). Uo. „Gerichtsprotokoll” 1015a — 24, p. 249 Grueber Dániel hagyatékában egy Luther-biblia „in prauem sambt eingebunden mit silberner spang”, p. 274 Fiedler Mihály hagyatékában: *Gebetbuch mit Silberbeschlag*, — mindkettő 1655-ből.

— Faut nagyapja, ugyancsak Faut Márk krónikát is írta⁴ —, mindkettő családjából többen városi vezető tisztséget is betöltöttek. Könyvtárunkban nyilván családi örökségből származó könyvek is voltak, így könyvtárunk nemcsak saját érdeklődési körüket tanúsítja, hanem az egymást követő soproni nemzedékek művelődési viszonyait is tükrözi.

1. Poch György könyvtárát az 1665. augusztus 19-én felvett leltár „Bibliotheca” címszó alatt őrzi.⁵ A leltárat szó szerint, az eredeti helyesírással, de a rövidítéseket feloldva, a leírási hibákat lehetőleg kijavítva és — ahol megállapíthatók voltak — a kimaradt szerzői neveket pótolva közöljük. Baloldalt található a hagyatéki jegyzék lapszáma, valamint a tételek tőlem származó sorszáma.

p. 139v. *In folio*

Ein teutsch Bibel Franckfurth am Main 1589 gedruckt.

[Johannes] Aventinus teutsch ibid. 1565.

Biblia Lutheri teutsch Wittemberg 1565.

Benedicti Carpzovij Praxis Criminalis.

⁵ Promptuar(ium) Exemplor(um) Zach. Rivandri Franckfurth 1567

Examen Concilij Tridentini Chemnitij teutsch Franckfurth am Main 1576.

Musaei Postill.

Berlichij Conclusiones Practicabiles in jus Saxon. Lips. 1642.

Adag(ia) Erasmi, Basiliae 1525.

¹⁰ Notariat Buch Abrahambs Jäner.

Cosmographia Münsteri Basel 1555.

Corpus Doctrinae Philippi Melanch(thonis) Franckfurth am Main 1565.

Opus Chronologicum/ Übbonis Emmij Cröningae 1619.

Josephus teutsch

⁵ Lexicon Graeco-Latinum Gesneri.

Basilij Fabri Dictionar(ium).

Reg[en]tenbuch Georg Lauterbeckij.

p. 140r. Hartmanni Observa(ti)o(n)es singulares Lipsiae Ao 1621.

Die neue Perspectio Qualteri Rivii, Nürnberg 1547.

²⁰ Außlegung Daniclis Georg Nigrinij Ursill(ae) 1574.

Hauß-Postill Luthers Nürnberg 1596.

Promptuar(ium) Exemplor(um) Hondorffij.

Arzneybuch Christoph. Jesbersing [?]

Joh. Köppen Decisiones Sax(onicae) 1617, Magdeburg.

⁵ Roß Arzney-Buch Anonymi.

Generale Decret(um ? ?) Reg(ni) Hung(ariae).

[Johannes Bünting] Itinerarium S. Scripturae.

Jambst [! = Johannes Arndt] Postill Tomus I & II.

Catalogus testium Veritatis Lautenbachij Fran(ckfurth) Ao 1575.

³⁰ Kirch Postill Lutheri Wittemberg Ao 1554.

Hauß Postill Lutheri Nürnberg Ao 1559.

Lactantij Opera.

Herodotus Teutsch.

Gustavi Seleni Christographia [! = Cryptographia] Libri 9.

Ejusdem Schach Spiell in einem Band.

Biblia Hung(arica) Georg(ij) Káldi Jesuitae.

Cardinal Basmanni [! = Pázmány] Ungrische Postill.

Stylus Patvaristicus Majoris Cancellariae.

[Jacobus de Terano] Processus Juris Lucifers contra Jesum.

⁴⁰ Roß-Arzneybuch Mangensauters [?]

Archimedis Mäßkunst Joh. Kepleri.

⁴ A kéziratot az OSZK őrzi.

⁵ GySmL 2. sz. (Sopron) „Gerichtsprotokoll” 1015a — 35 p. 139v—150v.

- p. 140v. Teutsche Rhetoric Joh. Qwengels 1587.
Gerichtl. Prozess der NO [= Nieder-Österreichischen] Regierung Ao 1552
geschrieben.
- Biblia Lutheri Franckfurth am Main Ao 1562.
- 5 Jesus Syrach Caspar Uberinij [= Huberinus] 1553.
Die gültene Archa Sebastian Franckij. 1539.
Titus Livius teutsch zu Mainz gedruckt.
Officia Marci Tullij Cic(eronis) teutsch.
In Quarto
- Biblai Crameri teutsch in 3 Tomis.
- 50 Corpus Juris Civilis Gottofredi.
Corpus Jur(is) Canonici.
Les Empires & principaute selu [!] Monde.
Antiquitatum Rom(ae) Corpus Thomae Dempsteri.
Julij Caesaris opera Gottofredi Jun Germani [! = Jungermann].
- 5 Bachovius in Instit(utiones) Justin(iani).
Ejusdem in Pandectas Vesemberij [! = Wesenbeck].
Ciceroni [!] opera Lambini.
Bibl(ia) S. Francisci Vatabli.
Psalterium Davids M. Felix Bidenbachij.
- 60 Praxis Evangelior(um) Martini Mülleri [! = Moller].
Horolog(ium) Princip(um) Lat(ine) Antonij Gvevarra.
Friderici de Marsilaer legatus.
Martini Crusij Poem(ata) graeca cum versione Latina.
Georg Obrechtii Tractatus de necessaria defensione.
- 5 De justitia armor(um) inter Caesar(em), Reges & Francis. Waremund.
- p. 141r. Wohlgemeinter Discurs von dem jezigen Reichstag de Ao 1663.
Tripart(itum) Hungarico Latinum Ao 1611.
Decij [= Decsi János] Syntagma Juris Hung. & Civilis.
Thesaurus Politicor(um) Aphorismor(um) Joh. à Chokierj.
- 70 Von der Seligkeit Unterweisung Andreae Lang [! = Abraham Lange ?] 2 Theil.
Loci Comunes Joh. Corvini.
Entdeckung der Irrthumb in dem Concordienbuch Petri Hansonij.
Theatrum Crudelitatum haereticor(um) n(ost)ri t(em)p(or)is.
Gründlicher bericht der Witttembergischen Theologen wid(er) das Buch Interim.
- 5 Antonij Grevarra gültene Sendschreiben 3 Theil.
[Cochlaeus, Johann] Historia Martini Lutheri Christoph. Hueb(er).
Heinrici Bocerii Disputa(tio)n(um) Juridicar(um) pars 1 & 2 in zwey bänd(en).
Volumen variar(um) Disputa(tio)n(um) Juridicar(um).
Conringius in Tacitum & alij ejus disputat(tio)n(es) Politicae.
- 80 3 Pfingstpredigt Siegfried Sacc.
Gründliche Ablainung d(er) Famos-Schrift an die Österreichische(n) Stände
Georg Avemanns.
Geschriebenes Kochbuch
Colleg(ium) Publ. de Statu Rei Romanae Justi Sinold alias Stüz [! = Schütz].
Observat(i)o(n)es Practicae Andreae Gailij.
- 5 Pacis Compos(itio) in(ter) Principes & Ordines Imperii Romani Constitu(tio)-
(n)ib(us) illustrata Ao 1629.
Diarij Europaei in 5 Bänden 9 theil.
NB es soll(en) noch 2 theil ausgeliehen sein.
- p. 141v. Georg(ij) Calixti Concordia Evangelior(um) Scriptor(um).
Pontani Progymnasmata.
Anatomia Lutheri Joh. Pistor(ij).
- 90 Evangelischer Gnadenspiegl Christophori Irenaei.
De duabus in Chri(st)o Na(tur)is Mart(ini) Chemnitij.
Himmlicher hebeskuß [! = Liebeskuß] Heinr. Mülleri.
Disserta(tio)n(es) Theologicae Conradi Hornej.
Funebria varia.
- 5 [Chytraeus, David] Historia der Augspurgisch(en) Confession.
Historia deß Reichs Chri(st)i Phil. Nicolai.
Centuria Miscellaneor(um) Theologic(orum) Mich Valtheri [! = Walther]
Praeliminaria Pacis Imperij.

- Kithonich János Rövid igazgatás Major [!] Országos Teörvény.
 100 Von d(er) Jesuiten Gott Leonis de Thromna.
 Trajani Bocalini [! = Boccalini] relationes auß dem Parnass.
 Tractatus de Regimine Seculari & Ecclesiastico Theodori Prerik [! = Rein-
 king].
 Svonaritz [! = Zvonarits Mihály] Postilla Hung(ari)ca.
 Von dem greulich(en) Laster d(er) Trunckenheit Sebastian Frank.
 5 Wie auch etliche Außlegung d(er) Psalmen Lutheri.
 Commentarius Pomerani [= Johannes Bugenhagen] in ψ [= Psalmos].
 De Autonomia Francisci Burkardi [! = Burkard] Ister Theil.
 Postilla Ecclesiastica & Academica Caspari Finkij.
 De jure Connubior(um) Joachim Beistij.
 110 Ibidem Hugonis Donelli opera.
 Ibidem Joh. Zancheri [! = Zanger] Tractatus de Exceptionibus.
 p. 142r. Germania perturbata & restaurata Sigism. Freiburger.
 Commentarii Rhetor(um) Joh. Gerhardi Vossij.
 Acta Bohemica ab Ao 1618 2 Tom.
 5 Glaubenstrost Joh. Stikerij.
 Der 90 ψ [! = Psalm] außgelegt per Luther(um) und and(ere) theologische
 Tractate.
 Angesichts Schweiß der Adamskinder David Brameri.
 Miscellanea Academiae Argentoratensis.
 Etliche Predigt vom Ewig(en) Leb(en).
 120 Epitome historiar(um) Cluverij.
 Babst Predigter [!] Georg Mylij.
 Ibid. Historia Jesuitici Ordinis Melch. Leporinj.
 Treutleri Disputa(ti)o(n)es.
 Confession Churfürst Joh. Fridrichs d(er) Landschafft Türing. Ao 1549 über-
 geb(en).
 5 Apologia d(er) Böhmisch Stände sub utraque in Böh(m)ischer Sprach.
 Aesopus teutsch.
 Miracula Augustanae Confessionis Joh. Sauberti.
 Processus Judiciarius Kidonichij [! = Kithonich János].
 Nachricht und Informa(ti)on aller Act(en) und Tractat(en) so zwisch(en) dem
 Koenig in Schweden unnd Churfürst von Sachs(en) passiret.
 130 Aliquot ora(ti)o(n)es Panegyricae & Disputa(ti)o(n)es Academicae.
 Nothwendige Vertheidigung deß Evangel. Augapfels.
 Teutscher Hugo Grotius Oßij.
 p. 142v. Sesqui Seculum Anglicum od(er) Unterschiedliche Sach(en) so bey deß Königs
 Enthauptung vorgelaffen.
 Calixti Disput(ationes) Theolog(icae).
 5 Parva Schola Joh. Sinapij.
 Revocati(o)ns Predigt Francisci Albani [! = Albini] Vangionis.
 Ejusdem Päbstliche Anatomia.
 [Albinus, Franciscus] Einfältiger Chatolischer Münchsesel.
 Obnabrückischer Friedens-Schluß.
 140 Geistl(iche) Erneuerung weg(en) eingeschlichener Barbarey(en) Joh. Matth.
 Meyfarti.
 Vom Kriege wider d(ie) Türck(en) Lutheri & alior(um) Author(um).
 Tuba Angelica Elias Ursini.
 Vom Beruff zum Predig-ampt Unterrichts-predigt M. Conradi Strauschert
 [! = Rauscher ?].
 Atlas Minor in grossem und kleiner(em) Format.
 5 Ursini Passionspredigt.
 Vendiciae Eccl(es)iasticae Petri Basmann [! = Pázmány] contra Princip(em)
 Bethlem[!].
 Puerilia Exercitia, it(em) fabulae diversar(um) Author(um)
 item ande(re) unterschiedliche Tractate) darbey.
 Coronae Hungariae Emblematica descriptio Lakneri.
In Octavo
 150 Universa Philosophica Picolominaei [!]
 Titus Libius [!]
 Lexicon Latino-Graeco-Hungaricum Mollnaris [!]

- Joh. Oldendorpii Progymnasmata.
- p. 143r. Biblia Lutheri teutsch gedruckt zu Strassburg.
 5 Dictionar(ium) historicum Geographicum & Poeticum Caroli Stephani.
 Joh. Sleidani Comentarior(um) Libri 26.
 Cornelius Tacitus.
 Ora(ti)o(n)es & histor(iae) Melchior(is) Junij.
 Plutarchi vitae Paralelae.
 160 Ejusdem Moralia 2 bände.
 Lansij Consulta(ti)o(n)es.
 Aristotelis libri Ethicor(um).
 Historica [!] Ecclesiastica Gallico idiomate.
 Suma Juris Canonici Heinrici Canisij.
 5 Gramatica Erasmi Schmid.
 Vom Buß und Besserung deß Lebens Matth. Phaenius.
 Scipionis Ammiratj Disserta(ti)o(n)es in Tacitum.
 Nosce se ipsum Jeremias Dikae.
 Julij Scaligeri exoticar(um) exercita(ti)o(n)um Lib II
 170 Eine franzhösische Postill.
 Jtem ein franzhösische Bibel.
 Eine erzehlung von franzsich Academia.
 Sylva vocabulor(um) Decimatoris.
 Manutij in Ep(istol)as Cic. 2 Tom.
 5 Xenophontis opera Joh. Leinclavij.
- p. 143v. Thesaurus Consola(ti)o(n)um M. Erasmi Vinter [! = Winter].
 Justi Lipsij Epistolae.
 Ora(ti)o(n)um Junij Tomus 1 & 2.
 Ciceron. opera in 8 Bänd.
 180 Loci Theologici Philip. Melanch(thonis).
 De secretis Joh. Jac. Vecker [! = Wecker].
 Selectae Declama(ti)o(n)es Joh. Goniaei [?]
 In Hugonis Grotij jus pacis & belli Heinr. Bekler [! = Boeckler].
 Philosophia moralis Conradi Hornei.
 5 Opitij Poemata, Franckfurth am Main.
 Justi Lipsij Politica.
 Loci Theologici Matthaei Haffenrefferi.
 Philippus Dreius in Tit. Pandectar(um) de Regulis Juris.
 Epistolae familiares Cic(eronis) Adami Theod. Sieberi.
 190 Loci Comunes Philos. Joh. Volandi.
 Der teutsche Secretarius, Nürnberg 2 Theil in 2 bänd(en) 1661.
 Dioscoridis herbarium.
 Von dem himlisch Jerusalem Meyfarth.
 Ejusdem Höllisches Sodoma.
 5 De cura(ti)o(n)ib(us) gravidar(um) puerperar(um) Herlicii.
 Aristotelis Politicor(um) Lib 2.
 Conradi Dicasterus Apophthegmata.
 Melch Klin [?] enarra(ti)ones in Jnstit Justinianas.
- p. 144r. Aristotelis Libri Ethicor(um) Joach. Pesonij.
 200 Institutio viri Aulici & Privati.
 Frischlini Nomenclator Graeco-Latin.
 Methodus eloquentiae comparandae Melch. Junij.
 Paraphrasis Erasmi Roterodami in Epist. Pauli.
 Castillionis [= Castiglione, Balthasar] de Lib. 4.
 5 Jacobi Micillij Sylvar(um) Lib. 5.
 Desiderium bibendi [? vivendi?] & moriendi Ottonis Asmanni. [! = Casmanni]
 Werbung Büchlein oder teutsche Ora(ti)on Joh. Rudolph.
 Polydori Virgilij de rer(um) Inventor(ibus).
 Podagramisches Trostbüchlein.
 210 Nothwendige Vertheidigung des Aug Apfels.
 Evangel. Handbüchl. D. Hohe [! = Höe von Hohenegg, Matthias].
 Luthertumb Andr(eae) Kesleri.
 Georg Schönborneri Politica.
 Plinij Epistolar(um) Lib X ac Panegyric(us).
 5 Erasmi Francisci Lustige Schaubücher.

- Vielerhant Curiositäten, Nürnberg Ao 1660.
 Farrago Locor(um) Decretalium Reg. Hung(ari)ci Lud. Bodo.
 Biblia teutsch, Wittemberg 1626.
 Eras(mi) Roterod(ami) Colloquia.
- 220 Dictionar(ium) Gallicum.
 Joh. Magiiri Physiolog(ia) Peripatetica.
- p. 144v. Methodus Doctrinae Civilis S. [! = sive] Abyssini Regis Hist. Adam Contzen.
 De Ep(isto)llis Germanicis Conscribendis Lib. 3.
 Warzeich(en) der Gnadenwahl Ottonis Rasmanni [! = Casmanni]
- 5 Joh. Habermanns Gebetbuch.
 Dictionar(ium) Dasypodij.
 Grotius de jure belli et pacis.
 Ciceronis officia.
 Eine alte Hauß-Postill Simonis Pauli.
- 230 Problemata Theolog(ica)
 Benedicti Arelij [! = Aretij] } [! összetartozik !]
 Justinus Matthiae Bernecceri [! ? = Bernegger ?]
 Fabulae Aesopicae Camerarij.
 Ovidij Hero[idum] Ep(ist)o(l)ae Micilli.
- 5 Francisci Patrilij [? Passilij?] de Regno & Regis Institu(ti)one.
 Calendar(ium) Historicum Eberi.
 Erasmi Roterod(ami) de Copia Verbor(um).
 Hutteri Compendium Theologicum.
 Poemata Sabini.
- 240 Annota(ti)ones Melanch(thonis) in Matthäum et alia similia.
 Epistolae Pauli Manutij ibid.
 Epist(ol)ae Clar(or)um Viror(um).
 Instituti(n)es Imperiales Latino-Germ. Justin. Gobleri.
 ψ (= Psalm)odiae Davidicae Metaphrasis Poetica Casp. Conradi.
- p. 145r.
- 5 Rer(um) Hungarica(rum) Historia Casp. Ens.
 Evangelia & Catechesis Germ. Latin. Graeci & Hebr. Joh. Caij (! = Claius)
 Christianus Religiosus M. Eccardi.
 Ejus(dem) Pastor Conscientios(us).
 Ejus(dem) Geminus Christianismus.
- 250 Borndij [! = Bondius] Epistolae.
 Jacob Staihings [?] Retracta(ti)on eines Cathol. Handbuchs 1 und 2 Theil in
 2 bände.
 Thesaurus Consola(ti)on(um) M. Eras. Winters.
 Wahres Christentumb Joh. Arndt
 Noch ein Exemplar Ep(isto)llar(um) ex hist. Melch. Junij.
- 5 M. Christophori Flurheimb [?] Kirchen Gesäng von Introit der Meß biß auf
 die Complet.
 Grammatica Gallica Danielis Martini.
 Der grosse Schauplaz Lust- und Lehrreicher Geschichten.
 Praxis Civilis secundum ordina(ti)o(n)em Camerarum Imper(ialium) Joh.
 Emer(ici) à Rossbach.
 Institu(ti)on(um) Logic(or)um Lib. 5 Canradi Hornei.
- 260 Ejusdem Compendium Dialectices.
 Joh à Delphi von Kaiser Friedrich Barbarossa und Herzogen Jerrl. [?]
 Ibidem die Sieben waisen Maister, oder historia Pontiani & Diocletiani.
 Bericht wie in dem Furstenthumb Gotha die Schuljugent zu informiren.
- p. 145v. Leib Arzney Georg Pictorij
- 5 Petr. Joh. Tersiniani [?] ora(ti)o(n)es 22.
 Questiones Sphaericae Vnisheimij [! = Winshemius]
 Der Prediger Salomonis D. Luth(eri).
 Hauß und Kirchschatz M. Bernh. Albrecht.
 Brandenburgisch Neuvollständiges Gesang Buch.
 M. Joh. Teuceri [! = Deucer] Gebetbuch.
- 270 Cornelij Taciti Annalium Libri.
 Virgilij Bucolica & Georgica Frischlini.
 Ausführl. Bericht von Pest Regiment M. Mich. Mulingi.
 Vom Bürgerlichen Stand Pauli Näglein [! = Negelein].

- 5 Joh. Majoris Opera poetica.
Aldi Manutij Phrases.
Joh. Saresperiensis [= Saresberiensis] Polycraticus s. de Musis [! = nugis]
Curial(ium) & vestigiis Philosophor(um).
Catharini Dulcis Schola Italica.
Horatius cum Commentariis Aconis.
- 280 Seelen Apothec M. Joh. Städi [! = Rüden?].
Thilonis Exercitia Oratoria.
Teutsch und Welsches Sprach-Buch.
Geistl. Brautfackel Zach. Herbergeri.
Germania Sacra Restaurata Caraffae.
- 5 Volffamgi [!] Meyeri beschreibung von der Englisch Pulver verrätherey.
Praxis Processus Civilis Judiciarius Justi Reiffenberg.
- p. 146r. Ein altes Gebetbuch und darbey Seelen-Arznay für Gesunde und Kranck.
Phrases Lat. Germ. Hermanns Ulneri.
Schäfferey von der schönen Juliana.
- 290 Ehrteuffel [? = Eheteuffel?] Andreae Musculi. ibidem
Hurenteuffel Spangenberg, ibid.
Gesind-Teuffel Peter Glaserers [! = Glasers].
ibid. Jag-Teuffel Spangenberg.
ibid. Wucher-Teuffel Alberti von Nauckenberg [! = Blanckenberg].
- 5 Höllisches Sodoma Mayfarts.
Teutscher Redner Heidermanns.
Delitiae Apodemicae Hieronymi Elveri.
Hippolyti à Collibus Princeps & Consiliarius.
Janua Lingvar(um) reserata Comenij.
- 300 NT graeco-Latinum, Eras(mi) Rot(erodami).
Ejusdem Methodus Compendio perveniendi ad Theologia(m).
Concilia(ti)o Locor(um) Scripturae Althameri.
Oratorium Artificium Jacobi Reineccij.
Bett Büchlein Andreae Musculi.
- 5 Bauten-Schneider oder Diebshistor(ia) Anonymi.
Künstl. Stech [?]-Kunst Christoph. Rudolphi.
Institut. Rhetor. Dieterici.
Teutsche Rhetorica Abraham Sauer.
Erotemata Dialect. & Rhetoric. Lucae Lossij.
- p. 146v.
- 310 Varii Tractatus diversor(um) Author(um), quor(um) n(omi)na pag. 1. contingit.
Nicol. Machiavelli de Rep. discursus.
Dialectica Casp. Rudolphi.
Arist(otelis) Libr(i) Ethicor(um) graec. Lat.
Promptuar(ium) Juris Christiani P(as)toris.
- 5 Georgi Calixti Epitome Theologiae.
Virgilius teutsch in Libros Aeneidum.
Habermanns Gebetbuch.
Gerengels Catechismus.
Minut(ius) Octavius & Cyprianus de Idol. vanitate.
- 320 Anna Mariae à Schurmann disserta(ti)o de ingenio mulieris ad doctrinam apti-
tudine.
Thomas à Kempis von der Nachfolge Chri(sti) Joh. Arndt.
Loco Communes Philip(pi) Melanch(thonis) teutsch.
Institut. Ling. Turcicae Libri quatuor Hieron. Megisien [! = Megiserus].
Paradoxa 280 Scholast(ica) Frank.
- 5 Florilegus Aegyptiacus Lackneri.
Speculum Conjugale Schierstabin [?]
De conscribendis Epist. Sim. Uberpani [?]
Terentius Muretj.
Erasmi Epistolae.
- 330 Tacitus de moribus Germanor(um) Lipsij.
Bericht wie man sich zur Pestzeit halten soll Doct. Persij.
Centuria Epistolar(um) Joh. Casselij.
Discurs über Kayser Karol 5. item Königes Frankreich vor [?] gehaltener
schlacht bey Padua.

- p. 147r. Florus Joh. Stadij.
 5 Grundfeste teutscher Nation aus dem 8. Artickl Oßnabrückisch Friedensschluß
 Friedrich von Herd.
 Der Prediger Salomon Lutheri.
 Practica Barth. Karrichters von allerhand Leibes Kranckheit.
 ibidem de Partu Caesareo.
 Von der Seeligkeit Andr. Lang. [! = Abraham Lange?]
- 340 Bettbuch Minsingeri.
 Der rechte glaub von hochwürdig(em) Sacrament Joach Vestphal [! = West-
 phal].
 Bettbuch Ludovici Rabbus [! = Rabus].
 Grammatica Graeca Golij [?]
 De praeparatione ad mortem Martin Molleri.
- 5 Epist. And(reae) Muretj.
 Manuale Philip(pi) Melanch(thonis).
 7 Predigt über das lied: Wenn mein stündlein etc. Joh. Vingeskindi [! = Win-
 geskind].
 2 Tractat als Contemptus vitae Aulicae & Laus ruris Aegidii Albertini.
 ψ [= Psal]mi Davidici Georg Majoris.
- 350 100 Christl. Haußgesäng, so in and. gesangbüchern nicht gefunden werden.
 Von der Gesellschaft Jesu Joh. Alberti.
 Principia Albari [! = Alvarez] Lat. Hung.
 Frischlini N(omen)clator 3 linguis.
 Vita Mart. Luth(eri) Ritteri.
- p. 147v.
 5 Littere amorse.
 Fab. Aesopicae Camerarij.
 Quattro Libri delle Osservationi de M. Ludovico Dolce [?].
 Exilium Melancholiae.
 Instructions de les Courtisans.
- 360 Physic. Christ. pars altera Lamperti Danici [?]
 Kurzes Handbüchlein und Experiment vieller Arzney Doctor Apollinaris.
 Loci Comunes Sententiosor(um) Versuum Joh Munnlij [! = Murrelij].
 Commentarius de jure Principum et Subditor(um), deque studio Regis Philip.
 in subditos Belgij manuscript.
 Epistolar(um) familiar(um) Cicero(nis) Lib 5. 6. 7. & 8. germ. redditus per
 Steph. Riccium.
- 5 Ein theil der Bibel teutsch.
 Ein Neu Künstliches Kochbuch.
 Geistl. Abmessung deß heutigen Predigtampts.
 Kinder Bibl. M. Josuae Opitij.
 Creuz Büchlein Erasmi Sarzeni [! = Sarzer]
- 370 Enchiridion militis Christ. Roter(odami).
 Ovidij Metamorphosis [!]
 Epist(o)lae Pauli Sacraati.
 Proverbalia Dicteria.
- p. 148r. *In duodecimo*
 Epistres [!] Estiennes du Fronchet Secretaire du Roy.
 5 Philipp. Cominaeus französisch.
 Pacius in Instit. Justiniani.
 Plautus ex recensione τὸ ὀδσικα [! = Dousica].
 Aelius Sejanus französisch.
 Apologeticus Hugonis Grotij.
- 380 Frauen Zimer Gespräch Spielharsdorffer-Frauenzimmer-Gesprächsspiele, Hars-
 dörffer]
 Ein Ungrisches Gesangbuch Leutsoviae.
 Les premiers ouvres de Philippis Diffottis [? = Desportes].
 Europäischer teutscher Florus Pastorij.
 Corvini Inst. Justin(iani).
 5 Gottfried Schulzens neu augirte Cronica.
 Bernhardi Suthold Disserta(ti)o(n)es in Inst. Juris.
 Mart. Luthers Gebetbuch.
 Florus [? Flores?] Ludov. Granatensis.

- Salmasij Defensio Regia & Rege [? = Regis?] Britanniae.
- 390 Salomo Schuppj.
Stachel der Buß Claudij Viexmontij [! = Viexmontius].
Palaestra Christ. Drekelij.
Frischlini Comoediae.
De mutua et civili Conversa(ti)o(n)e Stephani Gvazdij [?]
- 5 [Bayly, Lewis] Praxis Pietatis Außm Englisch ins teutsche vertirt.
Die verschmähete eitelkeit vnd verlangte Ewigkeit Joh. Ristij.
Fuga Melancholiae Schererzj.
Joco-Seria Melandri.
Welt-Spiegel M. Georg Sigleri.
- p. 148v.
- 400 Praxis Pietatis Melica oder Gesangbuch Joh. Krügeri.
Poesis Lyrica Avancini.
Joh. Kaz Holländisch.
Virgilij opera cum notis Farnabij.
Patientia Christiana And. Kesleri.
- 5 Himlisches Jerusalem Mayfarthj.
Joh. à Felden Annotata in Hugon(em) Grotium.
Nürnbergersch Handbüchl mit 50 büchln [?]
Unterschiedliche Religionis Scrupel Dorsaei [! = Dorsch].
Suspiria Tempor(um) Jusuae [! = Josuae] Stegmanns.
- 410 Handbüchlein bey Krancken und sterbenden zu gebrauch Caspar Ulenberg.
Aphthonij [! = Aphthonius] Progymnasmata.
Freudenblick in das ewige Leben Dilheri.
Horatij Poemata Joh. Pont [! = Bond].
Valeri Maximi Lib. 9.
- 5 Viridarium Juris Tobiae Heidenreichs.
Nürnbergersch Handbüchl mit 38 Büchern [?].
Vilh. Amesij de casibus Conscientiae.
Inst. Cat. Dieterici.
Christlicher Jungfr(auen) Ehrenkränzlein Avencini [! = Avancini].
- 420 Ora(ti)ones ex historicis Latinis.
Jesus meine Liebe gecreuziget Martin Hilleri.
Joh. Vaelli [? Vailli?] G(ene)rale Artificium ora(ti)onis.
Ottomanni Constitution(um) Illustrium Liber.
Altenburgisches Handbüchel.
- 5 Von den leiden und sterben unsers H Jesu Christi mit Kupfer stich
Alvijsij [! = Aloysii] Novarini verborgene Wohlthat Gottes.
- p. 149r.
- La Muse gverij.
Examen Juridicum Bernh. Schottani [! = Schotanus].
Trauer über trauer, Trost üb(er) trost.⁶
- 430 Kleine Catechismus Schule M. Justi Jesenij [! = Gesenij].
Schoperus [! = Schopperus] de Astutia vulpeculae Steineches [! = Reineckes].
Epistola monitoria Jacobi Regis Britanniae ad Rudolphum 2 Imperatorem.
51 Geistliche Andacht(en) Gerhardi.
Christoph Heydmanni [! = Heidmann] Disserta(ti)o(n)es Politicae.
- 5 Libor [!] Hattiserij Analysis Juris Feudalis.
Methodus peregrinandi Ranzovij.
Terentij Comoediae.
Jacob Bidermanni de B. Ignatio Lib. 3.
Artis dicendi praecepta Junij.
- 440 Terentius Mureti.
Diodori Siculi Bibliothec. historic.
Manuale Logicum Scharffj.
Exercita(ti)ones animi in Deum Ludov. Vives.
N. T. Latin.
- 5 Joh. à Saude Comment. in Tit. de diversis regulis Juris.
Disserta(tionum) Ludicrar(um) [?] Scriptores verij
Hist. Teutscher Händl de ao 1617 biß 1644.

⁶ Vö. RMK II, 452.

- Heliodorus [!] Divi Augustini Confess. Libr. XIII.
 Schillerus Quadrilingvis Scherzeri.
- 450 Epistolae Familiares Ciceronis.
 Psalterium Davidis Buchanani.
 50 [! = 51] Medita(ti)o(n)es Gerhardi.
- p. 149v. Didaeus Stella de contemnendis mundi vanitatibus.
 Beichtbüchlein Osiandri.
- 5 Menschen Spiegel Mich. Neandri.
 Ungrisches Handbüchlein.
 Aurifodina Drexelij.
 Maroz [! = Marot] Psalterium franzhösisch.
 Herzengespräch Dilherns.
- 460 Chronicon Curionis [! = Carionis].
 Dionysij Halicarnassi de antiquitatibus Rom.
 2 neugebundene verguldete Bibeln Lüneburgisch.
 31 Kriegsfragen Jac. Fabricij.
 Medicina Salernitana Joh. Curionis.
- 5 Nürenbergisch Gesangbuch.
 Item noch ein Exemplar dessen.
 Joh. Secundi opera Politica.
 Geistliches Handbüchlein.
 Velleji Patercul. historiae.
- 470 Der Seelen Schaz Hanßen Payrmayers [?]
 Mars Sveco-Germanicus Petr. Baptistae Burgij.
 Justini Trojus Pompejus.
 Petronij Satiricon.
 Observa(ti)o(n)es Politicae super nuper Galliae motibus et Lustitania vindicata [?]
- 5 βασιλικὸν [! = βαβίλικον] δῶρον in Ungrischer Sprach Georg Kolosz.
 Jacobi Sandazarij [! = Sannazarij] opera o(mn)ia.
 Sardi venales.
- p. 150r. Contemplationes & suspiria h(omin)is Christiani Dilheri.
 Virgilii opera.
- 480 Sententiae ex variis autoribus collectae.
 Gabrielis Naudaei Bibliographia Politica.
 Das ganze neue Testament teutsch.
 Gebetbüchlein wider den türcken Dilherij 3 exemplar.
 Erneuerte Herzens Seuffzer Josuae Stegmanns.
- 5 Joh. Barclai Argenis.
 Resp. Regni & Status Hung(ariae).
 Cornelius Nepos.
 Soliloquia Augustini.
 Rosae selectissimar(um) virtut(um) Drexelij.
- 490 Das Neue Testam(ent) teutsch Luth(eri).
 Das Neue Testam(ent) franzhös(isch).
 Resp. Romano-Germanica.
 Psalterium teutsch Opitij.
 Biblische Ehrencron Georg Evemans [?]
- 5 Betbüchlein Joh. Teuceri [! = Deuceri].
 Introductio in Geographiam Cluverii.
 Thomae Aq(ui)natis de Regimine Principum.
 Schwanen Gesang Josuae Stegmanns.
 Resp. Romana Seriverii.
- 500 Lipsij monita & exempla Politica.
 Psalterium Opitij.
 Seelen Schaz Pauli Jonisch [! = Jenisch].
- p. 150v. Manuale Communicantium Schererzii.
 Panacea Apostasiae Nicol Vedelij.
- 5 Paradiß-Gärtlein Joh. Arnchts.
 Geistl. Trost und Freudenbäumlein Andr. Hinckelmann.
 Teutsches Neues Testam(ent) Lutheri 12 Andacht Philippi Kegelij.
 Valerius Maximus.
 Hauß und Kirchen Schaz M. Bernh. Albrecht.

- 510 Beicht und Bettbüchlein Casp. Melissandri.
51 Andacht Gerhardij.
Epigrammata Oveni.
Passbort [! = Passport] deß Luth. und Calv. Predicant [! = Predigtamts].
Jodo Kett [! = Kedd].
Daniel Küzlers gülden Kleinoth deß Psalters.
- 5 4vor ho(min)jes ultimae [?] Matthaei Raderi
[Nádasi János] Annus Marianus.
Nicetas Drexelij.
Aeternitatis Prodrumus ejusdem.
Boetij [! = Boethius] de consola(ti)o(n)e Philosophiae.
- 520 Exemplor(um) memorabilium Andreae Ellonensis [?]. Tom. posterior, prior
deest.
Arist. Phys. Tom 2. prior deest.
Fenestella de Magistratibus.
Petrarcha [!] Italienisch.
- 524 Trutina Staterae [?] Europae.

2. *Faut Márk könyvtárának jegyzékét* a Natl Lipót városbíró vezetésével 1667. június 4-én felvett hagyatéki leltár „Catalogus Librorum” címszó alatt közl.⁷ Az alábbiakban a könyvjegyzéket, mely kéthasábos beosztásban található, a hasábok feltüntetésével ugyanúgy szó szerint közöljük, mint Poch könyvtárának jegyzékét.

p. 81/1r. In Fol.

- col. a. Biblia Germanica D. M. Lutheri.
Annalium Bojorum Lib VII Joh. Aventino Autore.
Joh. Schneidevini [! = Schneidewin] co[m]mentarij in IV libros Institut: Just Weltbeschreibung Münsterij.
- 5 Hieronymi Bocki herbarium.
Uncatholisches Pabstumb in XX Haupt Artickel abgetheilt, von Jacob Heilbruneren Doctore.
L. [!] Plinij secundi naturae historiar(um), Lib XXXV. castigationibus Hermolai [! = Hermolai], Barbari, quar(um) emendatissime editi.
Colloquia Doctoris Lutheri von den Haupt Artickeln Christlicher Lehre.
David Schirmers Liebes und Tugendlieder.
- 10 Philippus Dutrien Enucleatus Tabulis XXX. inclusus.
Kurtze Beschreibung eines ordentlichen rechten Buchhaltens, zusammen getragen durch Nicolaum Wolffen bürgers in Nürnberg.
Historien der Königreich Hispanien, Portugall und Africa, auß den Italienschen durch Albrecht Fürsten in dz [= das] Hochteutsche gebracht.
Adami Volckmann neuverbeßerte Notariatkunst in IV theil abgetheilet.
- col. b. Tripartiti eperis Tomus primus.
- 5 Exemplar Reconciliationis cum Hungaris factae, nec non condiciones pacis Turcicae.
Itinerarium Sacrae Scripturae Henrici Bunting [! = Bünting]
Epithalium Symbolicum
In Quart.
Johannes Rosini antiquitates Romanae.
[Guevara, Antonio de] Horologium Principum.
- 20 D. Christiani Matthaei Theatrum Historicum.
Horae successivae Philippi Camerarij.
Joh. Strauchij J. U. D. et P. P. Exercitationes Exotericae tredecim.
Henningus Arnisaeus de Republica.
Gvido Pancirollus.
- 5 Philosophia sobris Balthasaris Meisneri S. S. Theologus, D. et P. P. in Acad. Witteb.
Centuria Regula(um) s. Praeceptor(um) Juris Christoph. Philippi Richteri.

⁷ GySmL 2. sz. (Sopron) „Gerichtsprotokoll” 1015a — 36 p. 81/1 — 81/2.

- Hugonis Grotij de Jure belli et pacis Lib. III.
 Georgij Adami Struven J. U. D. et P. P. Exercitationes Exotericae tredecim
 cum Syntag. Jurisprud. Vol. sex continens.
 Disputationes Juridicae.
- 30 Axiomatum Politicorum editio 3. accessione C. L. XXIV novar(um) Regula-
 rum locupleta [!] Georgio Richterō Gorlicio.
 Exercitationes Justi Sinoldi al Schür [= Schütz] Armamenarium [!]
 Just. D. Taboris.
 Johannis Cluverij Epitome historiar(um) et Philippi Cluverij Geographia.
 Geometriae Practicae novae et auctae Tractatus, I. Danielis Schwenter.
 Collegium in novum D. Conradi Hornei Compendium.
- p. 81/1v.
 col. a.
- 5 Christophori Heidmanni Europa.
 Christophori Besoldi discursus Politicus.
 Christophori Besoldi opus Politicum.
 Christophori Besoldi discursus de Aerario publico.
 Christophori à Libenthal Collegium Polit.
- 40 Trajani Boccalini Relationes ex Parnasso.
 Manuscripta Theologica.
 Pars generalis Sciagraphiae Jurisprudēt. methodice Dispositae.
 Erasmi Ungepaueri Exercitia Justin.
 Directio methodica Processus Judiciarij M. Johan. Kithonich. de Kortanicza [!].
- 5 Abtruk des Religions Fridens im H. Römisch. Reich.
 Directio Methodica processus Judiciarij, Juris consuetudinarij. Joh. Kithon.
 de Kortanicza [!]
 Emblemata Florentij Schoonhovij J. C.
 Gaudani partim Moralia, partim Civilia.
 Axiomatum Historicorum pars Tertia continens axiomata Ecclesiastica.
- 50 Loci Communes Decretor(um) constitutionu(m) omniumque Articulor(um) Diae-
 talium, Jnelyti Regni Hungar.
 Atlas minor.
 Geographia C. L. [!] Ptolomaei Alex.
 Thesaurus Locor(um) comūnium Jurisprudētiaē Joh. Ottonis Taboris.
 Sendschreiben Antoni Guevara.
- 5 [Chytreus, David] Historien der Augspurgisch(en) Confession.
 Georgi Adami Struven J. U. D. Syntagma J(uris) pr(udenti)ae vol. 1.
 Passionale et Crux Christi D. Buge(n)hag(en).
- col. b.
- Tractatus Juridicus de Juribus et Privilegiis viduatis D. Heinrici Newenhani.
 In Oct.
 Oldendoynij Progymnasmata.
- 60 Matthaei Wesenbecij [!] in Pandectas Juris Civilis Comēntarii.
 Lexicon Historicum, Geographicum Polticum [!].
 Ocium Uratislaviense.
 Lexicon Juridicum.
- 5 Annaei Senecae opera omnia.
 Philosophia moralis Conradi Hornei.
 Cornelius Tacitus.
 Hieremiae Dregelij [= Drexel?] opera
 [Lansius, Thomas]: F. A. D. W. [= Friderici Achillis Ducis Württembergiae]
 Consultatio de Principatu inter provincias Europae.
 Dissertationes Academicae Joh. Heinc. [!] Böcler [= Böckler].
- 70 Julius [!] Caesaris Scaligeri viri clarissimi Poemata omnia.
 Mantissa Consultationum et orationum opera Thomae Lansij.
 [Bernegger, Matthias-Freinshemius, Johannes] Quaestiones Miscellaneae ex
 com. Tac. Germ. et Agric.
 Lucius Annaeus Florus et Corn. Nepos.
 Balthazaris Cellarij Politica.
- 5 Danielis Stalij Regulae Philosophicae, cum aliquot orationibus.
 Christoph(ori) Förstneri observationes Politicae ad XVI. Libr. Annal C. [!]
 Corn, Taciti.
 [Moscherosch, grhaun Michael] Geschichte Philanders von Sittewaldt.
 Hieronymi Cardani Mediolanensis medici de subtilitate Lib. XXI.

- Gottfried Schultzens neu agirte und constituirte [! = continuirte?] Cronica.
 80 Joh. Freinsheimij Commentarij in Libr. sup.-stites Q. Curtii Rufi.
 Ciriaci [!] Lentuli Arcana Regnor. et Rer(um) pub(licarum).
- p. 81/2.
 col. a. Matthiae Ableae Metamorph. telae [?] Iudietar.
 Joh. Emerici [! à Rosbach] Processus Judiciarij [! = Judiciarius]
 Natalis Comitit Mithiologia [!].
 5 Schauptlaz Georgi Philippi Horsteri.
 Martini Zeillers Epistel undt Sendschreiben in 5 Bänden.
 Observationes Historico Politicæ Michaelis Pikkardi.
 Sphaericæ Lib. III Erhardi Weigelij.
 Novum Theatrum humanæ vitæ Matthaëi Hofstetteri.
 90 D. Leonhardi Hutteri compendium Theologicum.
In Duod.
 Georg Neumarks Lußtwalddt.
 Antonij Mureti Epistolæ.
 Daniel Bartholius.
 Gabrielis Naudæi Bibliograph[ia] Politicæ.
 5 Opera Poetica Claudij Claudiani.
 Historia Constantinopolitano-Turcica Christoph(ori) Besoldi.
 Marci Antonij Mureti orat. vol. II.
 Julij [!] Flori rerum à Romanis gestar. Lib. V. à Johanne Stadio emendati.
 Philippi Gegelij [! = Kegel] Meditationes Hungar.
 100 Gottofredi manuale Juris, seu parva Juris misteria [!].
 D. Joh. Dieri definitiones Philosophicæ.
 Der Mäßigkeit Wolleben, der Trunckenheit selbß Mordt Arlei.
 Josuæ Arndi artificium Oratorium [! = oratorium].
 Wilhelm Schikkardi Astroscopium.
 5 Aulij Geli [!] noctes Atticæ.
 Fielus [? Fidus ?] Achates
 M. T. C. [= Marcus Tullius Cicero] Ep(isto)lar(um) ad Fam. Lib. XVI.
 Ejusdem Orat. Tomus I. Tomus II.
 M. T. C. de officiis Libr. III.
 110 M. T. C. Philosoph: Tomus Imus et IIDus.
 col. b. M. T. C. Libr. Rhetor(ici).
 Geographia generalis Bernhardi Warenij.
 Geistliche undt weltliche Poemata Martini opicij [! = Opitz].
 Neugebaueri Emblemata.
 5 Christophori Nothnagels mathematici manuale.
 Mercurius Historicus Octaviani Chiliad.
 Deutsche Rhetorica Joh. Matth. Meuspart [? Moustart ?].
 Nicolai Machiaveli [!] Florentini disputationes de Republ.
 Q. Horatius Flaccus.
 120 Idea Principis Christ. Polit. centum symbolis expressa.
 Dissertatio de Ratione status in Imperio germanico Hippoliti [!] à Lapide.
 Compendium Physicum Danielis Wölferi.
 Nicolai Machiaveli [!] Florentini de potestate et officio Principum contra
 Tyrannos.
 Justiniani Institutionum Lib. IV.
 5 Petri Laurebergij institutiones Arith.
 Apophthegmata Graeca Regum et Ducum, Philosophor(um) item aliorumque
 quorundam ex Plutarcho et Diogene cum latina interprete(ti)one.
 Psalmorum Davidis paraphrasis poetica Georgij Buchanaei Scoti.
 Caroli Caraffa restaurata Germania.
 Jacobi Fabricij XXXI Kriegsfragen.
 130 [Zeiller, Martin] Beschreibung des Königreichs Ungarn.
 1 Jacobus [! = Johannes] Barclajus.
 2 Arnoldi Corvini Jus Canonicum.
 3 Curtii Rufi de rebus gestis Alexandri Magni historiae.
 4 Sebastiani Seteri Epitome.
 5 Emblemata et aliquot nummi Sambucci.
- p. 81/2v.
 col. a. Johannis Sprengeri bonus Princeps.

- Breviarium Chronologicum M. Egidij Strauch.
 Epitome Jurisprud. Georgij Brautlach.
 Artis Notariatus sive Tabellionum Libr. II Tomus Imus.
 140 Omnium gentium mores, Leges et ritus ex multis clarissimis Regum scriptoribus
 per Joh. Boemium congesti.
 Signum tangentium et secantium Bartholomaei Pitisci.
 Wolffgangi Seidelij Tugend undt Ehrenspiegel.
 Emblematum Libri duo D. Andreae Alciadi [= Alciati]
 [Maurer, Caspar] Ungarische Cronica von allen Christlichen Königen in Ungarn.
 5 Apuleius Madurensis Platonius.
 De Turcarum moribus Epitome Barth. Georgevecz [= Georgievics].
 Tribunal Christi à Drexelio explicatum.
 Editio postrema Epigram. Joh. OWenoxoniensis [= Oventus Oxoniensis]
 Angli.
 [Kéri Sámuel] Seneca Christianus Hungaricus.
 150 Partes. V. Joh. Barelai.
 Aquilae Romanae Iconismus.
 Caspar Contarenus de Republ. Venetor(um).
 Compendium belli Germanici.
 Bidermanni Anacroamatum Lib. III.
 col. b.
 5 3 Strauchi Astrognosia.
 156 4 Baukunst Büchlein.

II.

A két soproni Poch György és az ifjabb Faut Márk.

1. Poch Györgyöt Szinnyei is ismeri,¹ de csak annyit tud róla, hogy a helmstedti, altdorfi és wittenbergi egyetemek hallgatója volt és hogy két latin, egy helmstedti és egy altdorfi disszertációja maradt.² Ehhez még hozzát teszi, hogy Poch üdvözlő verseket írt több tanultársa disszertációjába.³ Szinnyei tehát — nem tudván semmi közelebbit Poch életkörülményeiről — feltételezi, hogy a két disszertáció és az üdvözlő versek szerzője ugyanaz volt.⁴

Valójában két Poch György volt, mindkettő soproni születésű és kortársak is voltak.

2. A — nyilván idősebbik — Poch György⁵ polgárszülöktől valószínűleg 1617-ben született. Itthoni iskoláinak elvégzése után 1634-ben folyamodott külföldi stipendiumért⁶ és a Lackner Kristóf-féle ösztöndíjalapítvány segítségével először Wittenbergben, majd 1637-től Helmstedtben tanult.⁷

A helmstedti egyetem akkor élte virágkorát. Főként két professzor működése tette híressé. Az egyik Georg Calixtus volt, aki a harmincéves háború viharai

¹ *Magyar Írók Élete és Munkái*, X, 1263–1264.

² *Dissertatio Politica*, Helmstadii, M. DC. XXXIX (vö. RMK III, 1465) és *Epistolae Paulinae ad Gal. cap. 3. vers. 20–23*, Altdorf, M. DC. XXXXVI (vö. RMK III, 1659).

³ Vö. RMK III, 1713, 1732 és 1733.

⁴ Hasonlóan az ő nyomában pl. Payr Sándor *A soproni evangélikus egyházközség története*, 1917, 375. l.

⁵ A reá vonatkozó adatok egy részét Dr. Házi Jenő ny. főlevéltáros bocsátotta rendelkezésemre: szíves készségéért ezúton mondok köszönetet.

⁶ GySmL 2. (Sopron) Lad XII et M. fasc. VIII, 309/29.

⁷ *Evang. Gyül. Lev. táár (= EGYL)*, Sopron, III, 10, 103 és 104 sz. a. — Prot. Egyház-tört. Adattár 14, 121.

közt a felekezetekre szakadt és egymással vitatkozó keresztény egyházak egységét szerette volna helyreállítani. A másik, Hermann Conring korának egyik legkiválóbb polihisztorja volt. Pochra mindegyik erős hatást gyakorolt, de végül is Conring elnöklete alatt védte meg 1639. június 26-án *Disputatio politica de Rebus publicis in genere* c. disszertációját.⁸ Nem sokkal utóbb a fiatal lüneburgi herceg udvarmestere lett, majd 1644-ben visszatért Sopronba és hamarosan a város szolgálatába lépett. 1651-től fogva a belső tanács tagjaként, közben néhány évig a Szt. György-templom gondnokaként, végül pedig korán bekövetkezett haláláig városbíróként szolgálta városát. Első feleségének hamar bekövetkezett halála után 1654. nov. 17-én a néhai Persius Fülöp császári palotagróf és felső-ausztriai rendek főorvosának („archiater”) leányával Anna Máriával kötött házasságot.⁹ Ebből a házasságból született György Fülöp nevű fia 1659-ben.¹⁰ Második felesége Regensburgban, 1663. dec. 26-án, ő maga pedig 1665 augusztusában „váratlanul” halt meg.¹¹ Fia, akit nyilván anyai rokonsága Bécsbe vitt és ott nevelt, nem érte meg a nagykorúságot, mert 1669-ben Bécsben meghalt.

2. A városbíró Poch Györgytől meg kell különböztetni a nála valamivel fiatalabb, ugyancsak soproni családból származó Poch Györgyöt, akinek az atyja a polgárjoggal bíró Poch János pék volt. Fia 1625 táján születhetett, itthoni tanulmányainak elvégzése után ugyancsak a Lackner Kristóf-féle ösztöndíj támogatásával 1644 – 1647 az altdorfi egyetemen, majd 1648-ban Wittenbergben tanult.¹² Az altdorfi egyetemen készítette disszertációját. *Epistolae Paulinae ad Galatas Disputatio decima tertia exhibens genuinam capituli III. a v. 20. usque ad v. 23. lectionem . . .*¹³ 1647-ben ment Wittenbergbe.¹⁴ Hazatérése után az akkor Sopronhoz tartozó Meggyesen (ma Mörbisch, Burgenland, Ausztria) volt lelkész 1667 elején bekövetkezett haláláig.¹⁵ Fia volt Poch János György, aki Lang Mátyás soproni lelkész leányát vette feleségül és Sopron város polgármestereként 1724-ben halt meg.¹⁶

3. Mint mindkét Poch György, úgy Faut Márk is régi soproni családból származott. Nagyapja volt az a Faut Márk, akit a Lackner Kristóf által alapított Foedus Studiosorum Nobilium Soproniensium harmadik helyen sorol fel alapító tagként.¹⁷ Jeromos nevű fiának második, Katalin nevű feleségétől született 1632 novemberében az „ifjabb” Faut (vagy latinosan Fautor) Márk.¹⁸ Soproni iskoláinak elvégzése után — ugyancsak a Lackner Kristóf-féle ösztöndíj segítségével — külföldre, Jenába ment, ahol 1656-ban Ernst Friedrich Schröter rektor elnöklete alatt *Discursus Juridicus de Heredibus* címen tartotta disszertá-

⁸ Helmstedt, 1639 (vö. RMK III, 1546).

⁹ EGYL Ház. akv. 1654, Nr. 76.

¹⁰ EGYL Szül. akv. II, 1659, Nr. 160.

¹¹ GySmL 2. (Sopron) 1665. évi Tjkv. 1003/a-75. 263. 266 – 267. old.

¹² STEINMAYER Elias: *Die Matrikel der Universität Altdorf*: 1643, Apr. 16. 8258 sz. a. – Prot. Egyháztört. Adattár, 14, 123.

¹³ L. a 2. jzetet.

¹⁴ Prot. Egyháztört. Adattár, 14, 123.

¹⁵ Payr. id. h. GySmL 2 (Sopron), 1015a – 36, 42. k. lpk.

¹⁶ EGYL ház. akv. IV, 1684, 21. sz. a. és hal. akv. III, 1724. júl. 1.

¹⁷ OSZK Fol. Lat. 1321, továbbá KOVÁCS József László: *Lackner Kristóf és kora*, 1972, 48.

¹⁸ EGYL szül. akv. I, 1632, 176. sz. a.

cióját.¹⁹ 1659-ben tért vissza Sopronba, ahol 1660. február 11-én városi aljegyző lett. Tisztét azonban nem sokáig tölthette be, mert 1667 első hónapjaiban meghalt.²⁰

Néhány összefoglaló megjegyzés

Poch György és Faut Márk „bibliotheca”-ja számos kérdést tesz fel, de itt csak néhány megjegyzésre szorítkozunk a barokk világ soproni polgári művelődési viszonyaira vonatkozólag.²¹

1. Mindkét könyvtárban valószínűleg nemcsak Poch, ill. Faut saját gyűjtéséből származó, hanem családi örökségből származó művek is voltak. Poch könyvtárát valószínűleg második felesége is gazdagította nemcsak apósának értekezésével (P 331), hanem még más orvosi könyvekkel is: a leltár kb. tíz orvosi művet sorol fel, amihez még két állatorvosi munka is járul. De apja orvosi könyvtárát Persius Anna Mária nem hozta hozományként a házasságba: az orvosok könyvtára abban az időben jóval gazdagabb volt.²² Poch könyvtárában inkább csak olyan orvosi művek foglaltak helyet, amelyek — egyes kivételektől eltekintve (P 195, 338) — inkább általános használatra voltak alkalmasak (pl. P 23, 264, 337).²³

Ugyancsak átöröklött anyagra mutat a meglepően sok két vagy több példányban előforduló mű. Első helyen ezek közt a bibliákat kell említeni. Nem kevesebb, mint öt német (P 1, 3, 44, 154, 218) teljes bibliát, ezen kívül három német Újszövetséget (P 482, 490, 507) is találunk nem szólva Cramer Dániel (1568—1637) 3 kötetes német bibliájáról, a Franciscus Vatablus (megh. 1547) alkotta latin (P 58) és egy francia fordítású (P 171) bibliáról. A Káldi György fordította magyar biblia is ott sorakozott Poch könyvei közt (P 36). Néhány áhítatosági és imakönyv is több példányban szerepel. Ennél tanulságosabb, hogy a leltár több példányban sorolja fel egyes latin és görög auktorok, pl. Cicero vagy Aristoteles műveit (Cicero: P 48, 57, 174, 179, 189, 228, 364, 450, Aristoteles: P 162, 196, 199, 313, 521).²⁴

Faut Márk sokkal szerényebb könyvtárában is nyilván voltak családi örökségből származó művek: egyes darabok talán az idősebb Faut Márk könyvtárából származhattak.²⁵

2. Poch György könyvtárának túlnyomórészben latin és német művei közt feltűnnek a magyar nyelvű és vonatkozású művek. Faut Márk könyvtárában valamivel kevesebb a magyar nyelvű és vonatkozású könyv, de ott is megtalálhatók. Ez a körülmény arról tanúskodik, hogy Poch és Faut — mint valószínűleg a város vezető polgársága általában — kétnyelvű volt és nemcsak értett,

¹⁹ RMK III, 1967.

²⁰ GySmL 2. (Sopron), 1015a — 36, 77—81. o.

²¹ A következőkben Poch (= P) és Faut (= F) könyvtárára a tételszámmal utalunk.

²² Összehasonlításként kínálkozik az 1629-ben elhalt Ribstein János soproni orvos könyvtára (hagyatéki leltárát l. GySmL 2. [Sopron] 1015a — 2, 85—88), mely beleértve a nem-orvosi műveket is közel 200 tételt sorol fel.

²³ Ilyenek pl. az idősebb Faut Márk könyvtárában is akadtak, pl. *Pharmaceuticum chirurgicum* vagy *Arzneibuch*, l. GySmL 2. (Sopron) 1003k — 3, 36—37.

²⁴ A Cicero-kiadások közül ki kell emelni az *Epistolae Familiares* Stephanus Riccius (1512—1588) által „in usum scholarum iuventutis” készített kiadását: talán maga Poch vagy valamelyik elődje tanult belőle (P 364).

²⁵ Az id. Faut könyvtárában is megvolt pl. Alciatus (F 143) műve.

hanem beszélt is magyarul.²⁶ Nem tudjuk, hogy a soproni polgárok mennyire követték azt az utat, mellyel Lackner Kristófot atyja a csepregi kollégiumba adta, — nyilván a magyar nyelv megtanulása érdekében is. De könnyen lehet, hogy Poch még tanult Csepregben és hogy jól elsajátította a magyart. Így érthető, hogy ott volt könyvtárában Szenci Molnár Albert latin-görög-magyar szótára (P 152),²⁷ és Werbőczy Tripartituma ugyancsak — valószínűleg az 1611-i debreceni — latin-magyar kiadásban (P 67).²⁸ Használta Emanuel Alvarez (1546—1632) nyelvtanát (Lőcse, 1650, vö. RMK II. 725) is.

Voltak Poch könyvtárában olyan tisztára magyar nyelvű művek is, amelyek gyakori vagy legalább is többszöri használatot igényeltek. Így Zvonarics Mihály *Magyar Posztillája* (P 103),²⁹ egy lőcsei magyar énekeskönyv (P 381),³⁰ végül pedig a közelebről meg nem határozható *Ungrisches Handbüchlein* (P. 456).³¹ Ebbe az összefüggésbe tartozik bele a Szepsi Korocz György által magyarra fordított *BAZILIKON DOPON* c. könyvecske is.³² (P 475.)

A 17. század második fele mint az egész országban, így Sopronban is az erősödő ellenreformáció jegyében állott. Ez mutatkozik Poch könyvtárában is, ahol nemcsak a Káldi György által magyarra fordított biblia (P 36), hanem Pázmánynak *A . . . minden vasárnapokra és egynehány innepekre rendelt evangéliomokról prédikációk* c. posztillája (P 37) és a Bethlen Gáborhoz intézett irata (P 146), sőt a magyar jezsuita Nádasai János (1614—1679) *Annus Marianus*-a (P 516)³³ is megtalálható volt.

Faut Márk könyvtárában jóval kevesebb az olyan mű, mely tulajdonosának kétnyelvűségéről, ill. magyar tanultságáról tanúskodik. Pedig, hogy Faut már ifjúkorától fogva szoros kapcsolatban volt a magyar nyelviséggel, annak érdekes tanújele, hogy jénai disszertációjában a kor szokása szerint barátai és szorosabb társai által írt üdvözlő versek közt magyar nyelvű is van. A nyilván ugyancsak inkább németül beszélő „Késmárki való” Andreas Günther volt az, aki kedveskedésül négy enyhén botladozó — talán tipográfiai nehézségek miatt a kelleténél jobban dőcögő és kissé tört magyarságú — distichonnal köszöntötte Fautot:

Szorgalmatosan most tanuly, osztán országnek / Szolgály, szolgálhasson magadnak is világnak / Mind időjében. Hogy ha kesszűlsz haza menni / Nagy örömmel tudhatsz jó hasznat tüle venni!³⁴

Nincs okunk kételkedni abban, hogy az itt megszólaló, lényegileg antik filozófiai etikai hagyományokban gyökerező és a reneszánsz humanizmusa által a polgári gondolkodás közkincsévé tett patriotizmus komolyan élt mind a szerző-

²⁶ Mindkét családnak volt „armalis” nemessége is: a hagyatéki leltárakban az irományok közt szerepel az „armalis”, GySmL 2. (Sopron) 1015a — 35, p. 126 ss. és 1035a — 36, p. 77ss.

²⁷ Hanau, 1611, vö. RMK I, 513.

²⁸ Vö. RMK I, 426.

²⁹ 1. rész, Csepreg, 1627, vö. RMK I, 560 és 2. rész, Csepreg, 1628, vö. RMK I, 567.

³⁰ A lőcsei magyar énekeskönyvnek több kiadása (1635, 1642, 1654) közül nem lehet eldönteni, melyikről van szó.

³¹ Nem volna lehetetlen, hogy énekekkel bővített imádságos könyv lappang a megjelenés mögött. Ilyen 1646-ban két kiadásban is megjelent, vö. Sztripszky Hiador RMK-pótléka, 1979, 1980 és 1981.

³² Oppenheim, 1612, vö. RMK I, 436.

³³ Vö. RMK I, 551, 613, RMK II, 1287, RMK III, 1696 vagy 1737.

³⁴ Vö. JÜGELT, K. H.: *Ungarische Gelegenheitsdichtung des 17. u. 18. Jahrhunderts in der Universitätsbibl. Jena* (Studien der deutsch—ungarischen literarischen Beziehungen, 1967, 100 k. l.) (Borzák István szíves közlése).

ben, mind az üdvözölt Faut Márkban és mindkettőjük életfolytatásának alapelveihez tartozott.

Faut könyvtárának jegyzéke két magyar nyelvű könyvet tartalmaz. Az egyik a Kéri Sámuel ferencrendi szerzetes által kiadott és magyarra fordított szentenciák gyűjteménye Seneca műveiből (F 149),³⁵ a másik az osztrák származású, Ulmban pedagógusként tevékenykedő Philipp Kegelius által kiadott és magyarra fordított *Tizenkét idvösséges Elmélkedések* (Ulm, 1633).³⁶

Mint jogvégezett szakember Faut is kezeiügyében tartotta Werbőczy *Tripartitumát* (F 14). Tanulságos, hogy Poch is, Faut is használta a magyar perrendtartásnak Kosztalncai Kithonics János (kb. 1560–1619) által készített és hosszú időn keresztül használt kézikönyvét, a *Directio Methodica Processus Judiciarii Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae* c. művét (P 128, F 44, 46). Magyar fordítása is megvolt Poch könyvtárában (P 99).³⁷ Ezen kívül mindkét könyvtárban találunk olyan műveket, amelyek magyar törvénygyűjteményeket tartalmaztak, ill. magyar jogtudományi segédkönyveknek minősülnek. Ilyen Decsi János (kb. 1560–1601) *Syntagmá*-ja (P 68) vagy Bodó Lajos *Farrago*-ja (P 217).³⁸ De akad mindkét gyűjteményben olyan magyar vonatkozású jogi szakgyűjtemény is, amelyet nem sikerült azonosítani. (P 26, 38 F 50).³⁹

Ebbe az összefüggésbe tartoznak azok a művek is, amelyek Magyarországgal, főként annak a történetével foglalkoznak. Ilyenek voltak Caspar Ens Kölnben 1604-ben kiadott *Rerum Hungaricarum Historia, novem libris comprehensa*, amelyhez talán a függelék: *Ad Rerum Hungaricarum Historiam . . . Appendix* (Köln, 1608), azután az Elzevir testvérek nyomdájában Leidenben, 1636-ban megjelent *Respublica et Status Regni Hungariae* (P 245, 486) járult. Faut könyvei közt pedig Caspar Maurer *Ungarische Chronica*-ja (Nürnberg, 1662) és Martin Zeiller (1588–1661) *Beschreibung des Königreichs Ungarn* (Ulm, 1664) c. művek szerepelnek (F 144, 130).⁴⁰

3. A 17. században a közműveltség egyik alappillére a humanisták által újból felfedezett és a könyvnyomtatás által könnyen hozzáférhetővé tett antik, első sorban latin irodalom volt. Ezt tükrözi Poch és Faut könyvtára is. Az antik írók közt kiemelkedő szerep jutott Ciceronak, akinek művei — főleg levelei és beszédei — az iskolai latin-oktatásban első helyen álltak. De a *De officiis* is kiemelkedő helyet kapott a humanista szellemű erkölcsi nevelésben.⁴¹ Szép számmal szerepelnek — Pochnál kb. 40, Fautnál 12 tétellel — a többi görög és latin auktorok is. A latin történet- és prózaírók közül Iulius Caesar (P 54), Titus Livius (P 47, 51), különösen sokszor Tacitus (P 157, 271, 330, F 66, 77), mellettük Velleius Paterculus (P 469), Cornelius Nepos (P 487, F 73) és Curtius Rufus (F 80, 133), valamint a nagyon kedvelt L. Annaeus Florus (P 334, F 73, 98) és Valerius Maximus (P 414, 508) emelkednek ki. Olvasták az ifjabb és idősebb Pliniust (P 214, F 7), Aulus Gellium (F 105) és Petronius Satyricon-ját is (P 473). A költők közt a legkedveltebb Vergilius (P 272, 316, 403, 479) és Horatius (P 279, 413, F 119) volt, a vígjátékíró Plautus (P 377) és Terentius (P 328, 407, 440), vala-

³⁵ Bécs, 1654. vö. RMK I, 882.

³⁶ Vö. RMK I, 875.

³⁷ Vö. RMK I, 835 és II, 727.

³⁸ Vö. RMNY 719 (RMK II, 241) és Horányi: Nova memoria I, 500.

³⁹ Talán írott gyűjteményekről van szó (Berlász Jenő szíves közlése), bár a szóban forgó tételek nincsenek kéziratnak jelezve.

⁴⁰ Vö. Apponyi: Hungarica II, 676, 828, 859 és 842.

⁴¹ Poch könyvtárában németül is megvolt, vö. P 48.

mint Seneca tragédiái (F 64) ugyancsak olvasottak voltak. Viszonylag kisebb a görög szerzők száma: csak a prózaírók, Xenophon (P 175), Plutarchos (P 159, 160), Diodorus Siculus és Halicarnassus-i Dionysius (P 461) kerülnek elő a listákon. Meglepően sok azonban az Aristoteles-művek száma (P 162, 196, 199, 313, 521): etikája három (egyszer külön megjegyezve, hogy görög–latin), Politika-ja egy tételben szerepel. Viszont teljesen hiányoznak a görög költők, pl. Homéros vagy a nagy tragédiáírók, hiányzik Platon is. Faut könyvtárában a görög írókat hiába keressük, – az ún. ptolomaeusi világtérkép főképviselőjétől C. Ptolemaios (F 52) földrajzától eltekintve. Ez utóbbi azonban Faut külön érdeklődési körével függ össze.

Nem kell külön hangsúlyozni, hogy a listák több szótárt és más olyan segéd-
eszközt is hoznak, amelyek az antik irodalom megértését nyelvi, helyi-földrajzi és történeti vonatkozásban elősegítették.

Poch és Faut humanista műveltségének fontos tanúi az újkor elejének szelle-
mi vezetői, újlatin költők, prózaírók, mint pl. Iustus Lipsius (1547–1606) (P 177, 186, 330), Melchior Iunius (1545–1607) (P 158, 178, 202, 254, 439), Marcus Antonius Muretus (1518–1585) (P 328, 345, 440, F 92, 97) stb. Külön ki kell emelni közülük Erasmust, aki Poch könyvtárában nyolc tétellel szerepel (P 9, 203, 219, 237, 300, 301, 329, 370). De meg kell említeni Joachim Camerarius (1500–1574) rendkívül népszerű ezópusi meséit is (P 233, 356), valamint az ugyancsak nagy hírű humanista tudóst, Julius Caesar Scaligert (1484–1558) (P 169, F 70). A költők közül külön figyelem illeti meg az olasz Trajanus Boccalinit (1566–1613) (P 101, F 40), a skót származású, de Franciaországban élt Johann Barclajust (1582–1621) (P 485, F 130, 150) és John Owent (latinosan Johannes Ovenus (1560–1622) (P 512, F 148).

Különféle idézetgyűjtemények, szemelvények antik írók és költők gyűjtemé-
nyeiből, sőt még egy közmondásgyűjtemény is beletartozott Poch és Faut könyvtárába: az ilyen példák és életbölcsest tanúsító, frappáns szemléletes-
séggel szolgáló mondások hozzátartoztak műveltségükhöz, hogy készenlétben legyenek, ha akár nyilvánosan, akár társas körben meg kellett szólalniuk vagy valamilyen véleményt kellett alátámasztaniuk.

Poch azonban nem elégedett meg az antik hagyományokra támaszkodó hu-
manista műveltséggel, hanem ennél szélesebb látókörre törekedett: nyilván megtanult franciául, valószínűleg olaszul is, sőt volt könyvtárában holland nyelvkönyv is (P 256, 278, 282, 402). Viszont a hazai viszonyok tükröződnek abban, hogy Poch könyvtárában helyet foglalt Hieronymus Megiserus (megh. 1616) török nyelvtana is (P 323): soproniak kapcsolatba kerülhettek törökökkel, aminthogy török rabok kerültek is Sopronba.

A humanizmus megélenkítette a történeti és vele kapcsolatos földrajzi érde-
klődést is. A divatba jött krónikák mellett széles körben elterjedtek a több ki-
adást megért művek, mint pl. a Melancthon és Caspar Peucer (1525–1602) által bővített kiadásban megjelentetett „Chronicon Carionis” (P 460), Sebastian Münster (1489–1552) „Cosmographia universa”-ja (P 11). Nem hiányzott könyvtárukból Johannes Aventinus (1477–1534) híres műve (F 2, P 2), Paul Eber (1511–1569) „Calendarium historicum”-a (P 236), Carolus Stephanus (1504–1564) „Dictionarium”-a (P 155) és Johann Cluver (1593–1633) „Epi-
tome historiarum”-a sem.

Lehetett mindebben átöröklött anyag is. Mégis meglepő, hogy milyen nagy volt azoknak a műveknek száma, amelyek a 16. és 17. század, elsősorban saját koruk eseményeivel foglalkoztak és azokat rögzítették. Tudjuk, hogy a soproni

városi tanács is élénk figyelemmel kísérte a napi eseményeket.⁴² Poch könyvjegyzékében sorozatosan tűnnek fel azok az iratok, amelyek saját korának történéseiről, ill. a közelmúltról tudósítanak. Különösen jelentős ebből a szempontból, hogy a Frankfurtban 1657-től fogva többször rendszeresen megjelentetett *Diarium Europaeum* (P 86) 5 kötetét, ill. 9 részét azzal a megjegyzéssel vette számba a hagyatéki leltár, hogy belőle még két kötet ki is volt kölcsönözve. Ez a kiadványsorozat rendszeresen tudósított az európai eseményekről, „kiváltképpen a Német – Római birodalomban és a vele határos királyságokban”. Közélről érintették Poch családját és általában a soproniakat a harminc éves háborút elindító csehországi események (vö. az *Acta Bohemica* P 114), a háború további eseményei (hiszen Poch maga is ebben az időben volt fiatal és járt német egyetemeken), végül a westfaliai békekötés. Mindezeknek nyoma van könyvtárában.⁴³ De érdekelték Pochot távolabbi, így angliai események is (P 133, 285, 432). Bár szerényebb keretek közt, de hasonlókról tanúskodik Faut könyvtára is (F 33, 35, 79). Őt is érdekelték a hazánk szempontjából oly fontos török viszonyok (F 96, 146). Faut érdeklődési körét talán még ezeknél is jobban megvilágítja az a körülmény, hogy hagyatékában földgömböt és különféle matematikai mérőeszközöket vettek leltárba.⁴⁴ Természettudományos érdeklődésére vall az is, hogy könyvtárában voltak asztronómiai, matematikai és geometriai művek (F 23, 104, 115, 126, 141, 155), sőt volt egy építészeti szakkönyv is (F 156).

Végül ebbe az összefüggésbe tartozik az is, hogy Faut könyvtárában viszonylag sok olyan művet találunk, amely a 17. században elterjedt barokk emblematikával foglalkozik (F 47, 114, 120, 135, 143).⁴⁵ Gvevara *Horologium principium* c. műve is megvolt könyvei közt (F 19).

4. A városi magisztrátusban viselt állásuk mellett Poch és Faut nyilván jogtanácsosi, „ügyvédi” segítséget is adtak a hozzájuk fordulóknak. Erre utalnak a könyvtárukban levő gyakorlati jogi segéd- és kézikönyvek (P 10, 191, 314, F 11, 13, 139).

Poch könyvtára azonban arról tanúskodik, hogy tulajdonosának szélesebb körű jogi és politikai érdeklődése volt. Nyilván nemcsak a jogtudomány hagyományos tekintélyeit, főként a római jogot és annak kommentátorait (Justinianus P 55, 56, 188, 243, 376, 384) ismerte, hanem saját korának újabb jogtudományi íróit is, mint pl. a híres lipcei jogász, Benedictus Carpzov *Praxis criminalis*-át (P 4). Ehhez több oly jogtudományi mű járult, amely megismertette vele saját korának igazságszolgáltatási és törvénykezési gyakorlatát (P 8, 24, 50, 77, 258, 286, 314, 415, 428, 435 stb.). Faut könyvtárában ilyen mű inkább csak elvétve akad (F 60, 138).

A jogtudományoknak egyik nagyon fontos ága, az egyházjog is szerepel Poch könyvtárában (P 51, 164, vö. Fautnál F 132). A katolikus egyház jogállásával és „autonómiájával” foglalkozó Burckard (P 107) és az ugyancsak az egyház által meghatározott házasságjog (vö. P 108) is beletartozik ebbe a gondolatkörbe. Feltűnő érdekesség, hogy ott találjuk nála a protestáns egyházjog történetében fontossá lett Theodor Reinking (1590 – 1664) művét (P 103) is.

⁴² Vö. Kovács, id. h. 41. 1p.

⁴³ Vö. P 114, 125, 447, 98, 139, 111, 129.

⁴⁴ GySmL 2. (Sopron) 1015a–36, p. 60v.

⁴⁵ Fautnak ez az érdeklődési köre családi hagyományon is alapulhatott, hiszen az id. Faut Márk szoros kapcsolatban volt Lackner Kristóffal, akinek emblematikus érdeklődését több műve is tanúsítja.

Ebbe az összefüggésbe tartoznak azok a művek is, amelyek ország-, ill. birodalmi gyűléseken hozott törvényeket tartalmaznak, ill. velük foglalkoznak, így az 1555. évi augsburgi birodalmi gyűlésen hozott törvények 1629.-es kiadása (P 85, vö. F 45) vagy az 1606. évi bécsi béke (F 15).⁴⁶

Itt kell megemlítenünk azt a meglepő tényt is, hogy Poch és Faut könyvei közt egyaránt feltűnik két szerző neve: Nicolo Machiavelli (1469—1527) és Hugo Grotius (1583—1645). Ismeretes, hogy Machiavelli művei — részben „tacitista” írókon (pl. Scipio Ammiratus, megh. 1603) (P 167) keresztül — széles körökben nagy hatást fejtettek ki (vö. 311, F 118, 123). Zrínyi Miklós a költő, akinek szoros kapcsolatai voltak Sopronnal, prózai műveiben ugyancsak Machiavelli hatását tükrözi.⁴⁷

Nem kevésbé figyelemreméltó, hogy Poch is, Faut is megszerezték és nyilván tanulmányozták is a híres holland jogtudósnak, Hugo Grotiusnak egyik, a nemzetközi jog számára alapvető művét: a *De iure belli et pacis*-t (P 227, német fordításban is P 132, továbbá P 379, F 27). Poch könyvtárában ezenfelül több Grotius művével és hányatott életsorsával foglalkozó mű (P 183, 406) is volt. Az a körülmény, hogy Grotius egyik legfontosabb műve ott volt Poch és Faut könyvtárában, nemcsak szerzőjük szellemének széles körű kisugárzásáról, hanem a soproni vezető polgárok gondolatvilágának széles látóköréről is tanúskodik.

5. Hogy Poch könyvtárában igen nagy mennyiségben találunk vallásos műveket, nem meglepő, mert tükrözi korának a barokk vallásosságtól áthatott eszmevilágát. Annál meglepőbb, hogy Faut sokkal szerényebb könyvtárában alig akad vallásos munka, — noha nagyapjának, az id. Faut Márknak a könyvtárát kb. harmadrészben vallásos iratok alkották.

Noha nem volna értelme részletesen elemezni ezt az anyagot, mégis néhány megfigyelést ki kell emelnünk. Egyik az, hogy nagy számban található a vallásos jellegű művek közt olyanok, amelyek a kegyesség ápolására voltak alkalmasak. De noha Poch evangélikus volt, néhány katolikus kegyességi mű — pl. a jezsuita Jeremias Drexel (1581—1638) több írása (P 457, 489, 517, vö. F. 147) — ugyancsak megvolt könyvtárában: ez talán nemcsak az ellenreformáció szellemi erejét, hanem a kegyesség fellazulását és kiegyenlítődéését is mutatja.

Ezzel összefügg a másik mozzanat is. Nem meglepő, hogy Poch őrizte a hitvitázó irodalom több termékét is. De meglepő, hogy a kb. tucatnyi evangélikus mű mellett majdnem ugyanannyi katolikus vitairat is állott. Különösen is meglepőnek kell mondanunk, hogy Poch könyvtárából hiányoztak annak a hitvitának az emlékei, amely saját napjaiban és szeme láttára folyt Sopronban: az egyik oldalon a nagyhírű bécsi jezsuita, Jodocus Kedd (1597—1657) és a soproni jezsuita páterek, a másik oldalon Lang Mátyás (1622—1682) soproni evangélikus lelkész közt. Kedd egyik kisebb jelentőségű irata (P 512) megvolt ugyan Pachnak, de sem azok az iratok, melyekkel az evangélikus lelkészeket vitára hívták, sem Lang feleletei nem tűnnek fel könyveinek jegyzékében. Nem volna ugyan lehetetlen, hogy ezek az iratok a gyűjteményes kötetekben (pl. P 310) lappangtak, de ez nem látszik különösebben valószínűnek. Inkább azt a feltevést kell kockáztatnunk, hogy Poch nem tartotta megőrzésre érdemeseknek ezeket az iratokat.

⁴⁶ Vö. RMK II, 656.

⁴⁷ Vö. KLANICZAY Tibor: *Zrínyi Miklós, a költő*, 2. kiad. 1964. (Borzsák István szíves közlése) és Klaniczay Tibor (szerk.): *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig.* (1964) 178. l.

6. A legutóbbi megfigyelés már felveti a kérdést, mennyire voltak meg Poch és Faut könyvtárában soproni szerzők művei. A leltárból hiányoznak Poch és Faut disszertációi, de más soproni szerzők tollából származó disszertációk címeit sem találjuk. Lehetséges azonban, hogy ilyenek a kolligátumokban ott voltak. Poch mindenesetre őrizte apósa, Philipp Persius (1569–1644) egyik, a pestis elleni küzdelemmel kapcsolatos értekezését (P 331), de őrizte a soproni gyülekezet történetében jelentős szerepet betöltő Gerengel-féle kátét is (P 318.) Feltűnő azonban, hogy Faut könyvei közt nem voltak meg Lackner Kristófnak a művei sem, — hacsak az *Aquila Romanae Iconismus* (F. 151) nem rejti Lackner *Iconismus Hungariae Aquilae* c. művét.⁴⁸ Pedig Faut családja szoros kapcsolatban volt Lackner Kristóffal: nemcsak annak révén, hogy nagyapja alapító tagja volt a Lackner-féle *Coetus Studiosorum*-nak, hanem azáltal is, hogy Faut édesatyja, Faut Jeromos első házasságából született gyermekek keresztapja Lackner volt.⁴⁹

Poch könyvtárában azonban ott volt Lackner Kristóf két jelentős műve: a *Coronae Hungariae Emblematica Descriptio* és a *Florilegus Aegyptiacus* (P 149, 325).⁵⁰ Ez mindenesetre mutatja, hogy Lackner művét és emlékét a soproni polgárság vezető rétegében nem felejtették el, hanem őrizték.

7. Végül felvetődik a kérdés: mi lett a sorsa Poch és Faut könyvtárának. Örökségük felosztásánál nincs nyoma a könyvtár sorsának. Lehet, sőt valószínű, hogy sem Poch, sem Faut nem jelölte meg a tulajdonában levő könyveket nevének bejegyzésével. Poch és Faut könyvei valószínűleg Sopronban maradtak és talán a rokonság osztozott rajtuk. De valószínűnek látszik, hogy egyes darabok vagy közvetlenül vagy közvetve valamely örökös ajándékképpen az 1660 táján alapított Evangélikus Gyülekezeti Könyvtárba kerültek és most a soproni Berzsényi Gimnázium, ill. amennyiben vallásos művekről van szó, a soproni Evangélikus Gyülekezeti Könyvtárban vannak.⁵¹

De ha a két könyvtár könyveinek sorsáról nem is tudunk bizonyosat, akkor is hálásak lehetünk, hogy a hagyatéki leltárban ránk maradt könyvtárunk jegyzéke: mindkettő tanulságos képet rajzol Sopron polgárságának művelődési viszonyairól a 17. században.

⁴⁸ Keresztúr, 1617, vö. RMK II, 373.

⁴⁹ EGYL ker. akv. I, 1624, 67. sz. 1626, 158. sz. a.

⁵⁰ RMK III, 1156 és II, 374.

⁵¹ Mind Poch, mind Faut könyvtárának elég sok tételéről meg lehet állapítani, hogy az illető mű megvan az említett könyvtárakban, de megfelelő possessor-bejegyzések hiányoznak. Különösen érdekes, hogy a Berzsényi Gimn. könyvtárában Bb 2 jelzet alatt megvan az Ágost braunschweig-lüneburgi herceg által Gustav Selenus írói név alatt kiadott „Cryptomantices et Cryptographiae LL. IX” c. műve (vö. P 34): ezt a művet Poch talán abban az időben kapta vagy szerezte, amikor a lüneburgi herceg udvarmestere volt.

KÁROLY KARNER

Die Bibliotheken zweier Bürger in Sopron aus dem 3. Viertel des 17. Jahrhunderts

Die im Archiv der Stadt Sopron aufbewahrten Inventare des Nachlasses des als Stadtrichter 1665 verstorbenen Georg Poch und des als Vicenotarius 1667 verstorbenen Markus Faut enthalten auch die Verzeichnisse ihrer Bücherbestände. Diese Verzeichnisse (524 bzw. 156 Titel) werden veröffentlicht und dazu kurze Erläuterungen gegeben. Die Muttersprache Pochs und Fauts war deutsch, sie beherrschten aber auch das Ungarische und besaßen z. T. bedeutsame ungarische Bücher. Als Juristen benutzten sie die damaligen ungarischen Fachwerke, was auch für die damalige Rechtsprechung in Sopron bedeutsam ist. Auf den Universitäten Wittenberg, Helmstedt bzw. Jena gebildet besaßen sie eine durch die klassischen Auktoren geprägte gediegene Bildung. Dazu enthält vor allem Pochs Bibliothek eine breite Reihe von Werken humanistischer, bes. auch neulateinischer Autoren. Eine beträchtliche Zahl von Büchern, bzw. Schriften bezeugt das Interesse für Zeitereignisse, auch das Hauptwerk des H. Grotius wurde offenbar studiert. Dass bes. in der Bibliothek Pochs das religiöse Schrifttum einen breiten Raum einnahm, ist für den Zeitgeist bezeichnend. Auffallend ist aber, dass Werke polemischen Inhalts zurücktreten und dass der evangelische Poch auch Werke katholischer Autoren, z. T. polemischen, z. T. auch erbaulichen Inhalts besaß. Fauts Nachlass bezeugt den Sinn seines Besitzers für Mathematik, Astronomie und Erdkunde. Zuletzt sei auf den Besitz von Werken des humanistischen Bürgermeisters von Sopron, Christoph Lackner verwiesen, welche im Nachlass von Poch aufscheinen.